

СТРАТЕГІЯ НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

UKRAINIAN FORESTRY BUILDING STRATEGY OF INCREASE OF POTENTIAL OF UKRAINIAN FORESTRY

УДК 330.341:630.2

Свірідова С.С.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств
Одеський національний політехнічний університет

Бондаренко А.А.

магістр
Одеський національний політехнічний університет

Кобальчинська Є.О.

старший викладач
Одеський національний політехнічний університет

Sviridova Svitlana

Odessa National Polytechnic University

Bondarenko Arina

Odessa National Polytechnic University

Kobalchynska Yevgeniya

Odessa National Polytechnic University

Стаття висвітлює питання нарощування потенціалу лісового господарства України. Розглянуто сучасний стан лісів, економічної ефективності використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу. Визначено, що Україна належить до бідних на ліс регіонів. Потенціал лісових ресурсів України складається з лісів, площа яких становить 14,3% території (9,2 млн. га). Ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Більшість лісів перебуває у державній власності. Значна частина них пошкоджена. Стратегія Європейського Союзу щодо лісів та пов'язаного з ними сектору ухвалена ще у 2013 році, але багатопільові показники встановлені для періоду до 2020 року. Стратегія встановлює три основних принципи розвитку лісового сектору Євросоюзу. На базі цього для досягнення стратегічних цілей нарощування потенціалу галузі країни з урахуванням принципів ЄС запропоновано розширити сегмент деревообробки, що дасть можливість збільшити потенціал лісового господарства.

Ключові слова: стратегія, потенціал, нарощування, лісове господарство, принципи, сегмент деревообробки.

Статья освещает вопросы наращивания потенциала лесного хозяйства Украины. Рассмотрено современное состояние лесов, экономической эффективности использования и восстановления природно-ресурсного потенциала. Определено, что Украина принадлежит к бедным лесным регионам. Потенциал лесных ресурсов Украины состоит из лесов, площадь которых составляет 14,3% территории (9,2 млн. га). Леса Украины могут пребывать в государственной, коммунальной и частной собственности. Большинство пребывает в государственной собственности. Значительная часть их повреждена. Стратегия Европейского Союза по лесам и связанного с ними сектора одобрена еще в 2013 году, но многоцелевые показатели установлены для периода до 2020 года. Стратегия устанавливает три основных принципа развития лесного сектора Евросоюза. На базе этого для достижения стратегических целей наращивания потенциала отрасли страны с учетом принципов ЕС предложено расширить сегмент деревообработки, что даст возможность увеличить потенциал лесного хозяйства.

Ключевые слова: стратегия, потенциал, наращивание, лесное хозяйство, принципы, сегмент деревообработки.

The article illuminates questions of increased potential of forestry of Ukraine. It reviewed the modern state of the forests. There is considered economic efficiency of the use and recreation of naturally resources potential. It is determined that Ukraine belongs to the poor forest regions. Ukrainian forest is an important component the environmental system of Ukraine. Now forestry is in bad condition. It all made to happen artificially to get fast profit not long-term interests of the country. It was necessary to draw attention society on bad processes for country. Therefore, a modern strategy is required to increase future potential. The area of the forests consists 14.3% territories of Ukraine/ Average forest cover makes up 14.2% of the Ukrainian territories. Average wooden increase is 3.95 m³/hectare. Average stock of planting reaches to 164 m³/hectare. But proportion of potential of forest resources constitutes 4.2% in nature integral of potential. Ukrainian forests are public, command and private property. Private property of forests is 0.2% of total area forestry resources considerable part of forestry recourses in demanded. Strategies of increase have to provide as conceptual development of industry. New forestry strategy of European Union determines multipurpose indicators until 2020. Strategy sets three basic principles of development of forestry sector of European Union. Basic principles are persistent and multipurpose management of forestry, balanced using forest recourses, protect forests. Strategies determine resource efficiency of forestry, optimization of contribution of forests and forest sector in development of rural areas economic growth and job creation. Global responsibilities for the forest stimulate the balanced production and consumption of forest products. There is suggested to increase of wood working segment it will help to increase potential of forestry that base of principles of EU. This business is built on the beat world business practices, applying outsourcing and financing on stock market and investment from abroad. Woodworking business should to agree bond-terms interests and strategic aims, issue a request for state forest policy.

Key words: potential, development, forestry, rational use, conception of forest policy.

Постановка проблеми. Лісогосподарство – це та галузь, завдяки якій відкривається можливість зробити ривок до несировинних секторів економіки, але замість цього пропонується «стратегія знищення».

Український ліс є важливим компонентом екологічної системи України, але сьогодні ця галузь перебуває в поганому стані, який створено штучно, бо пріоритетом виявилися швидкі прибутки, а не довгострокові інтереси країни. Влада не звертає увагу на проблеми, які озвучують спеціалісти галузі, деревообробники, бізнесмени. Сьогодні ця галузь майже зруйнована, а самі ліси вирубаються та продаються, приносячи прибутки у власну кишеню, а не в державну. У такій ситуації необ-

хідно максимально привернути суспільну увагу до цих ганебних процесів, тому потрібна сучасна стратегія подальшого нарощування потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремим аспектам цієї проблеми присвячено наукові дослідження Ф.Д. Заставного, О.В. Заставецької, М.Г. Ігнатенка, І.П. Ковальчука, О.М. Маринича, М.М. Паламарчука, В.М. Пашенка, В.П. Руденка, П.О. Сухого, П.Г. Шищенко, О.І. Шаблія, Т.Є. Яснюк. Однак багато питань цієї сфери залишаються недостатньо вивченими, зокрема питання напрямів подальшого нарощування потенціалу галузі.

Постановка завдання. Пріоритетним напрямом у сфері використання, захисту та відтворення лісових ресурсів, які забезпечать сталий іннова-

ційний розвиток лісового господарства, став вибір інструментів та методів реалізації стратегії щодо нарощування потенціалу лісового господарства України. Це, безумовно, пов'язано з державною інвентаризацією лісів та лісопатологічного моніторингу; довгостроковим прогнозуванням динаміки лісів та аналізуванням його причин; обґрунтуванням допустимих розмірів сталого користування лісами, розрахунків потреб в інвестиціях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Наша країна належить до бідних на ліс районів. Середня лісистість становить лише 14,2%. Хоча ліси відрізняються порівняно високою продуктивністю, середній приріст деревини в них досягає 3,95 м³/га (утричі вище за показник по СНД), а середній запас насаджень, незважаючи на їхній невеликий середній вік (44 роки), також є досить високим (164 м³/га), все ж таки питома вага потенціалу лісових ресурсів в інтегральному природному потенціалі складає лише 4,2% [1].

Для оцінювання природних умов та ресурсів держави як одного з факторів економічного розвитку вводиться поняття «природно-ресурсний потенціал». Однак загальноновизнаного визначення цього поняття нині немає. Виділимо найпоширеніше визначення поняття «природно-ресурсний потенціал» (ПРП).

ПРП території – це сукупна продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва та предметів споживання, виражена в їхній споживчій вартості.

Потенціал лісових ресурсів України складається з лісів, площа яких становить 14,3% території (9,2 млн. га). Ліси переважно є санаторно-оздоровчими, протиерозійними, природоохоронними й лише частково сировинними [2].

Природно-ресурсний потенціал лісових ресурсів розраховується за оптовими цінами 1 м² деревини, помноженими на її середньорічний приріст (з урахуванням регіональних відмінностей якості) [3].

У лісовому комплексі України існує низка не вирішених проблем, які гальмують економічну ефективність наявних виробництв та інвестиційну привабливість українського лісового комплексу для потенціальних інвесторів. Це високі тарифи на електроенергію та залізничні перевезення; складні процедури й висока плата за підключення до енергетичних комунікацій; нерозвинута інфраструктура для створення та реалізації інвестиційних проектів і лісокористування тощо.

До сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України належать бюджетні установи, природно-заповідний фонд, державні лісогосподарські підприємства (ДЛГ становить 285 суб'єктів господарювання), які разом складають 7,6 млн. га лісових угідь. З них 6,8 млн. га після згаданих змін у законодавстві стали об'єктами додаткового оподаткування у вигляді податку на лісові землі [3].

Лісистість у різних природних зонах (рис. 1) має значні відмінності та не досягає оптимального рівня, за якого найефективніше використовуються

Таблиця 1

Потенціал лісових ресурсів України

№	Показник	Одиниця виміру	Величина
1	Вкриті лісовою рослинністю землі	млн. га	9,5
2	Лісистість: – фактична; – оптимальна	%	15,7; 20,0
3	Загальний запас деревини в лісах	млрд. м ³	1,8
4	Загальна фітомаса лісів	млрд. т	1,2
5	Загальний середній приріст деревини, зокрема з 1 га лісу	млн. м ³ /рік; м ³ /га	35,0; 3,8
6	Загальний обсяг вуглецю, що депонується лісами, зокрема щорічний обсяг депонування CO ₂	млн. т; млн. т/рік	62,0; 67,6
7	Щорічний обсяг O ₂ , що виділяється лісами, зокрема з одного га	млн. т/рік; т/рік	52,1; 5,5
8	Збільшення опадів внаслідок впливу лісу	%	3,2–25,0
9	Зменшення поверхневого стоку на вкритих лісовою рослинністю землях	%	50–85
10	Зменшення сумарного річкового стоку за досягнення оптимальної лісистості водозборів	%	до 35,0
11	Збільшення підґрунтового стоку за досягнення оптимальної лісистості водозборів	%	30,0–40,0
12	Зменшення забруднення ґрунтів лісових смуг хімічними сполуками	%	10,0–80,0
13	Приріст урожаю сільськогосподарських культур внаслідок меліоративного впливу лісових смуг	%	5,4–36,3

Джерело: сформовано на основі [2]

земельні ресурси, формується екологічно стабільне середовище, найповніше виявляється весь комплекс корисних властивостей лісу.

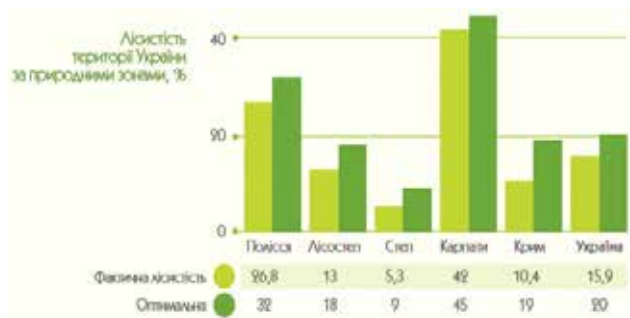

Рис. 1. Лісистість у різних природних зонах

Джерело: сформовано на основі [4]

Відповідно до Земельного та Лісового кодексів ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Більшість лісів перебуває у державній власності. В процесі розмежування земель до комунальної власності віднесено близько 1,3 млн. га (13%) земельних ділянок лісогосподарського призначення, що перебувають у постійному користуванні комунальних підприємств, підпорядкованих органам місцевого самоврядування. Частка лісів приватної власності становить менше 0,2% загальної площі лісових земель.

Близько 0,8 млн. га лісових земель державної власності не надані в користування та віднесені до земель запасу.

В Україні історично сформована ситуація із закріпленням державних лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам та організаціям кількох десятків міністерств і відомств).

За відомчим підпорядкуванням найбільша площа лісових земель (близько 73%) перебуває в користуванні лісогосподарських підприємств Держлісагентства (рис. 2).

Рис. 2. Загальний лісовий фонд України

Джерело: сформовано на основі [4]

Державне агентство лісових ресурсів України, у підпорядкуванні якого перебуває 73% лісів країни, є центральним органом виконавчої влади у галузі лісового та мисливського господарства.

Загальний обсяг заготівлі ліквідної деревини від усіх рубок становить 19,6 млн. куб. м. Деревина від рубок головного користування у загальному обсязі заготівель становить близько 43%.

Потенціальні запаси й можливості українських лісів великі та, на думку спеціалістів і міжнародних експертів, повністю не використовуються. Використання щорічного приросту перебуває в межах 60%, а в країнах Європи цей показник становить 70–80%. В Україні протягом року вирубується лише 0,9% запасу, тоді як у Швейцарії щорічний обсяг рубок становить 1,9% запасу, Чехії – 2,4%, Фінляндії – 2,8%, Великобританії та Бельгії – 3 й 3,1% (рис. 3).

Через збільшення площі стиглих та перестійних насаджень у лісах України найближчим часом об'єктивним є збільшення норми заготівлі деревини.

Щорічно вжиття заходів з формування та оздоровлення лісів (рубки догляду, санітарні, лісовідновні, реконструктивні тощо) відбувається на площі до 350 тис. га, зокрема, лісівничий догляд за молодняками здійснюється на площі до 50 тис. га.

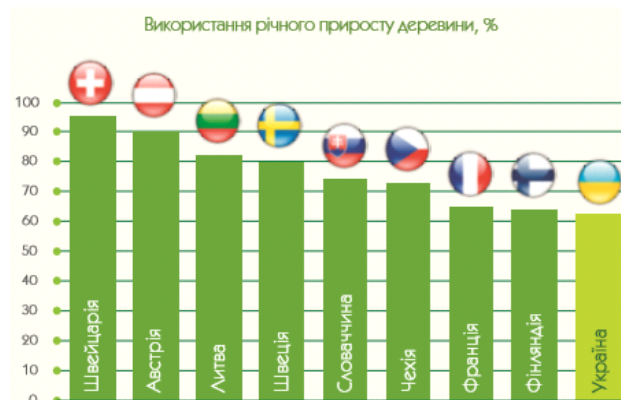

Рис. 3. Використання річного приросту деревини

Джерело: сформовано на основі [5]

В Україні під впливом ерозії перебуває близько 15 млн. га земель, а щорічний приріст еродованих земель перевищує 80 тис. га. Задля зменшення впливу ерозійних процесів на сільськогосподарські угіддя та підвищення родючості ґрунтів здійснюються розширене відтворення лісів за рахунок залучення нових земель.

Для досягнення оптимальної лісистості України (20%) необхідно створити понад 2 млн. га нових лісів. Це потенційно можливо за рахунок земель, виведених із сільськогосподарського обігу, яких, за даними УААН, в Україні налічується близько 8 млн. га.

Питання нарощування потенціалу лісистості держави включено до пріоритетних напрямів

розвитку лісогосподарської галузі. В Україні кожний другий гектар лісу створений штучно. На не придатних для сільськогосподарського використання землях за піввіковий період створено понад 1,4 млн. га протиерозійних насаджень, з яких 150 тис. га розташовані вздовж берегів малих річок і водойм, посажені 440 тис. га полезахисних лісових смуг, під захистом яких перебуває понад 13 млн. га орних земель.

Залісення зрубів та збільшення площі лісів проводяться шляхом лісовідновлення та лісорозведення. За останні п'ять років щорічний середній обсяг відтворення лісів становить 53,4 тис. га (рис. 4).

Рис. 4. Щорічний середній обсяг відтворення лісів

Джерело: сформовано на основі джерела [5]

Експерти лісової галузі підраховали суму збитків після введення чергового «експерименту» влади над українським лісом. За ставки земельного податку в 0,1% збитковими залишаться всі ДЛГ Півдня й Сходу держави (57 суб'єктів господарювання), а також 34 суб'єкти інших регіонів.

Ставка в 1% принесе збитки ще 244 підприємствам. За ставки від 3% до 5% лісова галузь України припинить господарську діяльність. Становище не врятує навіть збільшення ціни на лісопродукцію удвічі, адже тоді вона стане нікому не потрібною. Більшість деревообробних підприємств буде зупинена [6].

Для забезпечення відповідних умов нарощування потенціалу та процесу відновлення лісових ресурсів необхідно мати стратегію, яка визначить чіткі напрями розвитку галузі та інструменти реалізації стратегічних завдань. До основних документів, що визначають стратегію розвитку лісового господарства України, належать Концепція реформування і розвитку лісового господарства (2006 рік) і Державна програма «Ліси України» (2009 рік).

В Україні фактично відсутня система державного стратегічного планування розвитку лісового сектору. Наявні концепції та програми мають відомий характер і фактично не реалізуються.

Стратегія повинна служити концептуальною основою для розвитку галузі, а не розраховувати лише на державну допомогу у стратегічних питаннях.

Основними стратегічними завданнями є лісове планування, відновлювання лісовпорядкування, лісова статистика, лісова наука й освіта, проектні роботи. Слід долати кадрову й моральну деградацію. Потрібні нова економічна політика, ідеологія творення.

Питання розвитку лісів та лісового господарства перебувають у фокусі уваги також європейського співтовариства. У вересні 2013 року Єврокомісія прийняла Повідомлення щодо нової Лісової Стратегії ЄС стосовно лісів та лісового сектору у супроводі Робочого Документа по Лісовій Стратегії та Перспективного Плану для Лісової Промисловості ЄС [7].

Термін дії нової Стратегії в явному вигляді необмежений, але багатоцільові показники встановлені для періоду до 2020 року. Стратегія встановлює три основних принципи розвитку лісового сектору Євросоюзу:

- стійке й багатоцільове управління лісами, збалансоване користування різними ресурсами та послугами лісу, забезпечення охорони лісів;
- ресурсна ефективність, оптимізація вкладу лісів та лісового сектору в розвиток сільських територій, економічне зростання й створення робочих місць;
- глобальна відповідальність за ліси, стимулювання збалансованого виробництва й споживання лісової продукції [7].

Одним з інструментів реалізації стратегії нарощування потенціалу галузі, на наш погляд, може бути збільшення сегменту деревообробки.

Лісовий комплекс належить до галузі, на яку не впливають економічні кризи. Усупереч загальному падінню інвестицій за «воєнний» період (2014–2017 роки), статистика дає найбільшу динаміку їх зростання щодо деревообробки та суміжних сегментів (утричі) [8].

На це вплинув не лише мораторій, але й значне знецінення гривні, яке з огляду на чималу частку українських матеріалів та комплектуючих у собівартості кінцевої продукції галузі підвищило її цінову конкурентоспроможність.

Сьогодні в сегменті деревообробки багато компаній мають чудові проекти, які вкрай потрібні державі. Деревообробна промисловість в атмосфері відсутності привабливого інвестиційного клімату, падіння ВВП, бюджетної кризи та високих фіскальних навантажень досить міцна. Цей бізнес будується на основі найкращих світових ділових практик із застосуванням аутсорсингу, фінансування на фондових ринках та інвестицій за кордоном. Однак питання стосується доступності лісосировини.

Отже, для реалізації стратегії розвитку та нарощування потенціалу лісової галузі перш за все слід розглядати питання галузевого бізнес-співтовариства, готовності приватних галузевих компаній та держави брати участь у її формуванні. Щоби домогтися від неї послідовної галузевої політики, саме деревообробний бізнес повинен між собою погодити довгострокові інтереси та стратегічні цілі, сформувавши запит на державну лісову політику.

Висновки з проведеного дослідження.

Питання розвитку лісів та лісового господарства перебувають у фокусі уваги також європейського співтовариства. Нова стратегія Європейського Союзу щодо лісів та пов'язаного з ними сектору ухвалена у 2013 році.

Стратегія встановлює такі три основних принципи розвитку лісового сектору Євросоюзу, як стійке й багатоцільове управління лісами, збалансоване користування різними ресурсами та послугами лісу, забезпечення охорони лісів; ресурсна ефективність, оптимізація вкладу лісів та лісового сектору в розвиток сільських територій, економічне зростання та створення робочих місць; глобальна відповідальність за ліси, стимулювання збалансованого виробництва та споживання лісової продукції.

Одним з інструментів реалізації стратегії нарощування потенціалу галузі, на наш погляд, може бути збільшення сегменту деревообробки.

Лісовий комплекс належить до галузі, на яку не впливають економічні кризи. Усупереч загальному падінню інвестицій за «воєнний» період (2014–2017 роки), статистика дає найбільшу динаміку їх зростання щодо деревообробки та суміжних сегментів (утричі). Цей бізнес будується на основі найкращих світових ділових практик із застосуванням аутсорсингу, фінансування на фондових ринках та інвестицій за кордоном. Саме деревообробний бізнес повинен між собою погодити довгострокові інтереси та стратегічні цілі, сформувавши запит на державну лісову політику, яка буде спрямована на збільшення потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державне агентство лісових ресурсів. URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk> (дата звернення: 29.05.2019).
2. Ткач В.П. Лісові ресурси України. URL: www.kdu.edu.ua/conf_gzk/forest_resurs_of_ukraine.ppt.16 (дата звернення: 30.05.2019).

3. Голуб О.А. Напрями підвищення ефективності управління лісокористуванням. *Економіка природокористування і охорони довкілля* : збірник наукових праць ДУ ІЕПСР НАН України. 2013. С. 83–89.

4. Свірідова С.С., Бондаренко А.А. Потенціал розвитку лісового господарства України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №5/1. С. 21–24.

5. A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2013:0659:FIN> (дата звернення: 30.05.2019).

6. Довідник Лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 1 січня 2014 року / Державне агентство лісових ресурсів України. Українське державне проектно-виробниче об'єднання. 2015. 130 с.

7. Стратегія реформування лісового сектору: рекомендації програми ФЛЕГ : веб-сайт. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/22984> (дата звернення: 25.05.2019).

8. Комплексна економічна оцінка природних ресурсів : монографія / за заг. ред. М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 264 с.

REFERENCES:

1. Derzhavne agenstvo lisovyh resursiv [State forestry agency]. URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk> (accessed: 29 May 2019).
2. Tkach V.P. Lisovi resursy Ukrainu. [Forestry resources of Ukraine]. URL: www.kdu.edu.ua/conf_gzk/forest_resurs_of_ukraine.ppt.16 (accessed: 30 May 2019).
3. Golub O.A. (2013) Naprymki pidvyshennya efektyvnosti upravlinnya lisokorystuvanniam. [The ways to increase efficiency forest management]. *Economica pryrodokorystuvannya i okhorony dovkillya*: (zb. nauk. pr.). DU IEPSR NAN Ukraine, Kyiv, pp. 83–89.
4. Sviridova S.S., Bondarenko A.A. (2017) Potential rozvytku lisovogo gospodarstva Ukrainy. [Potential of development of Ukrainian forestry]. *Economica. Finansy. Pravo*, vol. 5, no. 1, pp. 21–24.
5. A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector (2013). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2013:0659:FIN> (accessed: 3 May 2019).
6. Dovidnyk lisovogo fondu Ukrainy. [Handbook forestry fund of Ukraine] (2015) Materialy derzhavnogo obliku lisiv stanom na 01.01.2014 roku Irpin : Derzhavne agenstvo lisovyh resursiv Ukrainy. Ukrainiske derzhavne proetnovyrobnyche ob'jednannya.
7. Strategija reformuvannja lisovogo sektoru: rekomendaciji program FLEG. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/22984> (accessed: 25 May 2019).
8. Khvesika M.A. (ed.) (2013) Kompleksna ekonomichna otsinka pryrodnykh resursiv [Economic integrated assessment natural resources]. Kyiv : DU IEPSR NAN Ukraine.